

6. Rudenko Yu. Ideologiya patriotyzmu i derzhavotvorennya yak osnova duxovnosti uchniv / Yu. Rudenko, V. Rudenko // Ridna shkola. – 1999. – 10. – S. 8-10.
7. Ficzula M. M. Pedagogika: [navch. posibn.] / M. M. Ficzula. – K. : Akadkmy`dav, 2006. – 560 s.
8. Czvirkun V. M. Formuvannya svitoglyadny`x ustanovok osoby` pidlitkovogo viku : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filos. nauk : specz. 09.00.04 «Filosofs`ka antropologiya, filosofiya kul`tury» / V. M. Czvirkun. – K., 2001. – 20 s.
9. Yaksa N. V. Osnovy` pedagogichny`x znan`: [navch. posibn.] / N. V. Yaksa. – K. : Znannya, 2007. – 358 s.

Вячеслав Шинкаренко. Возможности образовательного процесса учреждений общего среднего образования в патриотическом воспитании школьников. В статье исследованы и обоснованы возможности образовательного процесса учреждений общего среднего образования в патриотическом воспитании старшеклассников. Проанализированы понятия «обучение», «воспитание», «формирование» и «развитие». Определены специфические особенности внеурочной работы во время патриотического воспитания старшеклассников, основные ее задачи, выявлены закономерности воспитательной работы во внеурочное время, и преимущества внеурочной работы по патриотическому воспитанию старшеклассников. Доказано, что содержание системы внеурочной воспитательной работы включает в себя единство нравственного, эстетического, умственного, трудового, физического воспитания старшеклассников, виды деятельности общешкольных, классных и других коллективов.

Ключевые слова: образовательный процесс, учреждения общего среднего образования, патриотическое воспитание, старшеклассники, внеурочная работа.

Vyacheslav Shynkarenko. Opportunities of the educational process of institutions of general secondary education in the patriotic education of senior pupils. In the article the possibilities of the educational process of institutions of general secondary education in the patriotic upbringing of high school students are explored and substantiated. The concepts of "learning", "upbringing", "formation" and "development" are analyzed. The specific features of extracurricular activities during the patriotic upbringing of senior pupils, their main tasks, the regularities of educational work in extra-time, and the advantages of extra-time work on patriotic upbringing of senior pupils are revealed. It is proved that the content of the system of extracurricular educational work includes the unity of moral, aesthetic, mental, labor, physical education of high school students, types of activities of public schools, classrooms and other collectives.

Key words: educational process, institutions of general secondary education, patriotic education, senior pupils, extra-curricular work.

Стаття надійшла до редколегії 09.11.2018 р.

УДК 373.3.016:81'373.6(045)(477.82)

Людмила Шуст

Луцький педагогічний коледж (Луцьк)

ЗБАГАЧЕННЯ, УТОЧНЕННЯ Й АКТИВІЗАЦІЯ СЛОВНИКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті проаналізовано роль етимологічного аналізу лексем у системі словникової роботи учнів молодших класів. Визначено, що це може сприяти реалізації завдань, передбачених програмою НУШ. Окреслено пізнавальне, навчальне та виховне значення етимологічних розвідок. Простежено взаємозв'язок етимології з діалектологією, що часто допомагає розкрити найдавніші історичні значення слова. Схарактеризовано етапи проведення етимологічного аналізу в початковій школі. Установлено, що системне використання етимологічних розвідок та елементів цікавої етимології сприятиме розвитку комунікативної компетентності учня, а також формуванню національно свідомого громадянина.

Ключові слова: етимологічний аналіз, етимологічна розвідка, програма НУШ, ініомовні слова, діалектологія, внутрішня форма слова.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Лексична робота на уроках української мови завжди займає вагомe місце. При вивченні будь-якої теми, навіть віддаленої від лексикології, учитель обов'язково працює із семантикою окремих слів, акцентує увагу на сфері застосування певних лексем. Натомість етимологічні розвідки в початковій школі проводять спорадично.

За програмою нової української школи, створеної на основі Державного стандарту початкової освіти, метою рідномовної освіти, з-поміж іншого, є формування шанобливого ставлення до культурної спадщини народу, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду. Це реалізується в низці завдань, зокрема: збагачення духовного світу учнів; розвиток уяви та творчого мислення; формування умінь опрацьовувати тексти різних видів; розвиток здатності спостерігати за мовними явищами, експериментувати зі звуками, словами, фразами, зокрема і в мовних іграх, для опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови тощо (див. про це детальніше [9]).

Вважаємо, що використання української етимології на уроках рідної словесності має великі навчальні і виховні можливості, а також допоможе педагогові в реалізації завдань, передбачених програмою НУШ. Основна мета етимологічних розвідок – знайти й пояснити давні (первинні) значення та форми слів. Такий зміст навчання, як засвідчує практика, постійно стимулює пізнавальну активність учнів, сприяє виробленню у них умінь користуватися словом, допомагає виявляти та розвивати потенційні можливості школярів, впливає на формування україномовної особистості в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча проведення словникової роботи на уроках української мови було предметом розгляду багатьох учених-педагогів, дослідження особливостей етимологічного аналізу в молодшій школі досліджували спорадично й переважно в контексті лексичної роботи загалом (див. праці М. Вашуленка, Т. Рамзаєвої, О. Савченко, Т. Потоцької, О. Хорошковської та ін.). Наразі до проблеми визначення місця етимологічних вправ у системі роботи молодших школярів звертаються дослідники Н. Комарівська [2], С. Луців [3], Л. Попова [7], Т. Торчинська [10].

Мета статті – визначити місце етимологічного аналізу в системі словникової роботи початкової школи, простежити роль етимологічних розвідок у збагаченні, уточненні й активізації словника молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологія відображає історичний процес формування лексичного складу української мови. Ця наука визначає походження слова (час виникнення, джерело запозичення); з'ясовує образ, покладений в основу слова як назви предмета чи явища дійсності; встановлює зв'язок між етимологічно спорідненими словами [1, С. 175].

Етимологічні розвідки набувають особливої ваги в освітньому процесі, оскільки розуміємо, що історія слів тісно пов'язана з історією народу, тому мають пізнавальне, навчальне та виховне значення.

Ще К. Ушинський писав, що «дитя, яке не звикло доходити до змісту слова, темно розуміє або зовсім не розуміє його справжнього значення, завжди буде страждати від цього корінного недоліку при вивченні всякого іншого предмета» [11, С. 326].

Вважаємо, що робота зі словником повинна супроводжувати роботу на кожному уроці рідної словесності, адже це розвиває логіку й послідовність мислення, сприяє розвитку зв'язного усного й писемного мовлення, виробленню стійких орфографічних навичок, а також формує інтерес до рідної мови.

Ознайомлення з походженням слова, зі значенням його назви дає змогу вчителю зацікавити дитину мовними скарбами, виховує в неї бережливе ставлення до кожного слова, спонукає задуматися над ним. А відкрита таємниця викличе почуття гордості за рідну мову, бажання вивчати її. Учитель же зможе не голими та абстрактними закликами до учнів вчити рідну мову, а мудрістю самого слова виховувати в дітей потребу вивчати її, і оволодівати нею, зуміє розкрити комунікативний, орієнтований на спілкування, на вплив, дію, сприймання слова, зміст мовного навчання й виховання [10].

Програмою з української мови для початкової ланки освіти не передбачене завдання з'ясування походження слів. Але, як свідчить аналіз підручників з української мови для 1-4 класів, у них є велика кількість лексем, походження яких можна пояснити. Ці вміння виробляються шляхом систематичного виконання різноманітних вправ.

У контексті збагачення словникового запасу молодших школярів встановлено доцільність використання етимології для забезпечення мотивації цього процесу, оскільки звернення до етимології викликає в дітей інтерес до слова і є потужним мотиваційним чинником. Успішне застосування етимологічного аналізу потребує усвідомлення учнями кінцевої мети його проведення. Розуміння школярами внутрішньої форми слова сприяє найбільш глибокому засвоєнню лексичної одиниці в єдності форми і змісту. Тобто прийом звернення до етимології дозволяє встановити походження слова, активізувати його внутрішню форму.

Дослідження етимології слова дозволяє усвідомити значення історичного первинного кореня і глибше зрозуміти семантику певної лексичної одиниці, причини її сучасного правопису. Тому етимологічний спосіб тлумачення значення слова займає вагомe місце у процесі словникової роботи загалом. У цьому контексті наголошуємо на важливості етимологічного аналізу в орфографічній роботі, особливо опрацюванні слів, правопис яких не перевіряється правилами. Зробити процес засвоєння слів, які не можна перевірити, більш ефективним, на нашу думку, допоможе етимологічний аналіз. Цей прийом сприяє розширенню загального та лінгвістичного кругозору учнів у зв'язку з тим, що дає змогу розглядати мовні факти в тісному зв'язку з історією розвитку рідної мови. Ще в XIX столітті у початкових класах при поясненні орфограм, які представляли труднощі для учнів, педагоги зверталися до відомостей з етимології [7, С. 106].

Вважаємо необхідним систематичне звернення до етимології в початкових класах на міжпредметному рівні перш за все в тих випадках, коли слово важливе для дітей не тільки в орфографічному, але і в семантичному плані. Етимологічні розвідки є ефективним засобом заохочення дитини до пізнання оточуючого її світу на ранній стадії розвитку. Визначення походження та дослідження історії звичних слів та архаїзмів, діалектизмів, топонімів, антропонімів, етніонімів, спеціальних термінів стимулює інтерес підростаючого покоління до культурних традицій народу. Етимології належить також важлива роль у вивченні та викладанні рідної та іноземних мов [12, С. 491].

Відповідно до загальнодидактичних та загальнометодичних засад розвитку словника школярів встановлено, що результати збагачення словникового запасу учнів засобами етимології залежать від застосування ефективних методів і прийомів засвоєння лексики. Практика довела ефективність використання етимологічного аналізу в поєднанні з мовним синтезом, спостереженням, порівнянням, самоконтролем.

Однак вважаємо не зовсім доречними і вдалими для використання в молодших класах ті приклади етимологічних розвідок, що наведені в аналізованих науково-методичних працях. Так, С. Луців пропонує для етимологічного аналізу слова бутерброд, козак, кондитер, компанія, йод, дужий та ін. [3, С. 484]; Л. Попова розглядає як приклад лексему портфель [7]. Н. Комарівська вважає доречною роботу з етимологічним словником щодо лексеми іменник (загалом етимологія цього слова прозора), а також пропонує розглянути форму двоїни в контексті категорії числа іменника [2], що теж не зовсім стосується етимологічної розвідки – швидше діахронічного аналізу мовного явища.

При застосуванні етимологічного аналізу слів учителям варто звертати увагу на такі групи лексем:

1) власне українські слова, які існують (або з'являються на сучасному етапі) на противагу іншомовним. Це дозволить проілюструвати механізми творення нового слова, визначити загальні норми українського словотвору й порівняти його із аналогічним явищем іншої мови (*гвинтокрил – гелікоптер, світлина – фотографія, друкарка – принтер, заплічник – рюкзак, книгозбірня – бібліотека, носоріг, соняшник, підсніжник*; назви місяців року). Аналіз останніх дозволить провести бесіду не тільки про етимологію цих лексем, а й обговорити, як змінилися способи збирання зернових (від серпа до комбайна), або ж організувати краєзнавчу екскурсію на початку навчального року в пошуках рослини, яка дала назву першому осінньому місяцеві. Працюючи з такими лексемами, учитель повинен розуміти можливість виникнення дискусійних питань у школярів, наприклад: *Якщо*

фотографію називати світлиною, то як називати фотографа і фотоапарат? Якщо друкарка – це принтер, то як назвати людину, яка за нею працює? Тощо.

2) слова, що мають старослов'янські або праслов'янські корені, значення яких легко встановити після морфемного аналізу (*півень* – той, хто співає пісню («піє»); *дятел* – той, хто довбає; *неділя* – день, коли нічого не роблять, на мають ніякого діла; *понеділок* – день після неділі / по неділі; *одинадцять* – один після десяти (старослов'янське «один на десяти», тобто один понад десять) й аналогічно – усі числівники другого десятка); *ведмідь* – той, хто відає (знає) про мед.

3) лексеми, що походять з інших мов, але етимологію яких можна простежити за словником (*козак* – із тюркського ' вільна людина; шукач пригод' , *айстра* – від німецького ' зірка' , *гладіолус* – із грецької ' полум'я' , *страус* – із грецької ' птах' , *тюльпан* – від перського ' тюрбан, пов'язка на голову'). Цікаво пояснити походження слова *кенгуру*. Існує версія (її називають «лінгвістичним міфом»), що ця назва мовою одного з австралійських племен має значення ' Я вас не розумію' . Однак насправді кенгуру (місцева вимова – генгуру) є позначенням одного з видів кенгуру цією мовою (а зовсім не відповідь «не розумію») (див. про це інтернет-статтю у Вікіпедії). Така розповідь учителя переконує школярів, наскільки ретельно треба проводити етимологічну розвідку, аби не помилитися в значенні й не спричинити непорозуміння.

Іншомовні слова входять у мову внаслідок певної необхідності. Тому мова найчастіше запозичує слова, які відповідають тим поняттям, які ще не мають назв у цій мові [5]. Розкриття етимології іншомовних слів сприяє глибокому розумінню змісту слів, а значить – більш точному вживанню їх у мовленні, підвищенню орфографічної грамотності [1, С. 176].

Етимологія тісно пов'язана з діалектологією. Лексика говорів зберігає величезний фонд архаїчних за формою або значенням слів, які є історичними ланцями між літературною лексикою ті її витоками. Матеріал діалектів дозволяє розкрити найдавніші значення в історії слова, відіграє дуже значну роль в етимологічних дослідженнях [12, С. 490]. Тому цікавим для учнів, особливо сільських місцевостей, буде поєднання етимологічної й діалектологічної розвідок із метою встановлення мотиваційних особливостей діалектних назв певних реалій. Так, діалектні назви комах сонечка семикрапкового можуть ілюструвати вірування в його здатність передбачати майбутнє (*доля*) або погоду (*погода*); зовнішній вигляд спричинив виникнення таких діалектних назв метеликів: *ляльочка*, *папінюх*, *попільнушка* (бо крильця ніби попелом посипані), *нічка*, *тьма* (назви нічного метелика); за здатність стрибати комаху коника називають у різних місцевостях *скакун*, *скакунець*, *скакунчик*, *стрибунець*, *козлик*.

Найчастіше для того щоб відтворити історію слова, необхідно дослідити його *внутрішню форму*. О. О. Потебня писав: «Внутрішня форма слова, вимовленого мовцем, спрямовує думку слухача, але вона тільки активізує думку, дає тільки спосіб розвитку в ньому значень, не визначаючи меж розуміння ним слова» [8, С. 140]. Дослідники визначають різні групи слів для проведення етимологічного аналізу залежно від розуміння внутрішньої форми лексеми [1, С. 176]:

- слова з прозорими етимологічними зв'язками;
- слова, етимологічні зв'язки яких послаблені. Первинне значення таких слів легко відновити при зіставленні слів у межах української мови (наприклад, вікно – око);
- слова з порушеними етимологічними зв'язками. Первинне значення цих лексем не збігається зі значеннями, які виникли у слів у подальшій практиці їх використання. Тому слід враховувати смислові, фонетичні чи морфологічні зміни, які в них відбулися, і залучати більш чи менш широкий мовний матеріал як український літературний чи діалектний, так і іншомовний. Наприклад, *окорок* → *о-корок*, де **корок* → *когкь* ' нога' ; пор. болг. *крак* ' нога' ; укр. з польськ. *крок*);
- слова з повністю втраченими етимологічними зв'язками. Семантичне поле таких лексем повністю відрізняється від первинного значення пракореня, оскільки на слово могли впливати різні екстралінгвальні чинники, що й спричинили на певному етапі деетимологізацію його значення.

Тому вчитель повинен звернути увагу учнів на те, що етимологія й мотивація слова не завжди такі прозорі, якими здаються на перший погляд. Тому діти не повинні робити квапливих висновків і спиратися тільки на власні розуміння й досвід. Наприклад, щодо походження назви проліска дослідники не мають єдиної думки: відзначають зв'язок з лексемою ліс (пролісок у первинному значенні – поляна в лісі, часто після рубки лісу, де раніше, ніж в інших місцях, таниє сніг і виростають квіти), також назву пов'язують з *prolězti* 'пролізти' (за здатністю рослини пролізти з-під снігу) або ж із формами **prilěška*, **roděška* 'рослина, що росте під ліщиною' [6, С. 122].

Виділяють чотири етапи етимологічного аналізу слів [7]:

1) підготовчий (ознайомлення дітей зі словниковим словом, з'ясування й уточнення лексичного значення);

2) орієнтувальний (опрацювання орфографічних та орфоепічних особливостей, зокрема, закріплення вмінь знаходити орфограму; можлива робота з етимологічною довідкою; на цьому етапі об'єктом є слово, а метою – правильність та усвідомленість його написання)

3) закріплювальний (вироблення свідомості й правильності орфографічної навички за допомогою практичних вправ);

4) етап контролю та самоконтролю (виконання робіт творчого характеру, які сприяють мовленнєвому розвитку учнів, на основі лексем з етимологічної довідки).

Система вправ зі збагачення словника школярів засобами етимологічного аналізу теж ґрунтується на вказаних вище етапах. Зокрема, виділяємо рецептивні (формування вмінь розпізнавати вказані лексеми в тексті, встановлювати особливості їх значення, правопису, використання шляхом етимологічного аналізу), репродуктивні (закріплення сформованих у школярів умінь виконувати комплекс дій для розкриття особливостей лексичних одиниць за допомогою етимологічного аналізу, відтворювати слова у висловлюванні), продуктивні (розвиток умінь використовувати лексику для трансформації готових і побудови власних мовленнєвих висловлювань з урахуванням особливостей лексичних одиниць, виявлених засобами етимології) й комбіновані (розв'язання комплексу дидактичних завдань збагачення словникового запасу учнів, що виникають на різних етапах засвоєння лексики) вправи, що мають за основу проведення повного або часткового етимологічного аналізу.

Висновок і перспективи подальших розвідок. Етимологічний аналіз слів може істотно поліпшити мовлення дітей, тому що в такій роботі задіяна не тільки механічна пам'ять, але і логіка самого учня. Етимологічні розвідки роблять урок більш цікавим, незвичайним вносять у нього елементи гри, цікавості, прищеплюють інтерес до української мови, розширюють світогляд школяра, збільшують словниковий запас, розвивають мову, знайомить дітей з рідною історією і культурою. Системне використання етимологічних розвідок та елементів цікавої етимології сприятиме розвитку комунікативних умінь учня, а також формуванню національно свідомого громадянина. Перспективним вважаємо дослідження ролі етимологічного аналізу в школах національних меншин для глибшого розуміння взаємозв'язку між їхньою рідною й українською мовами.

Джерела та література

1. Заніздра Н. О. Етимони сучасних лексем у системі ноосферної освіти / Н. О. Заніздра, В. В. Заніздра // Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. - 2007. - Вип. 5 (46). - Ч. 1. - С. 174-176.
2. Комарівська Н. О. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Н. О. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – 2014. – Вип. 41. – С. 46–51.
3. Луців С. Система словникової роботи на уроках української мови як передумова інтелектуального зростання учнів початкових класів / С. Луців // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2015. – С. 479–486.
4. Мовчун А. У світі етимології : навчально-довідковий посібник з етимології для учнів і вчителів початкових класів / А. І. Мовчун, Л. В. Мовчун. – К. : Наш час, 2009. – 136 с.
5. Пампура С. Ю. Історико-культурний аспект етимологічних досліджень запозиченої лексики в працях лінгвістів XIX – початку XXI ст. / С. Ю. Папура // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. – № 7. – 2017. – Режим доступу : http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2017/NV_2017_7/33.pdf.

6. Поістогова М. В. Географічні назви як джерело творення флоронимів у східнополіських говірках [Електронний ресурс] / М. В. Поістогова // Лінгвістика. – № 2 (26). – 2012. – Режим доступу : file:///C:/Users/user/Downloads/ling_2012_2_17.pdf.
7. Попова Л. Етимологічний аналіз слів як засіб формування орфографічної грамотності молодших школярів / Л. Попова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2009. – № 4. – С. 105–109.
8. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Апанасович Потебня. – Харьков, 1926. – 207 с.
9. Типова освітня програма початкової освіти / під кер. Р. Б. Шияна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
10. Торчинська Т. Активізація пізнавального інтересу учнів початкових класів до уроків української мови на основі етимологічних знань [Електронний ресурс] / Т. Торчинська. – Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/20/visnuk_18.pdf.
11. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає / Костянтин Дмитрович Ушинський // Вибр. твори : В 2-х т. – К. : Радянська школа – 1983. – Т. 2. – 359 с.
12. Шпак К. Місце етимології у когнітивних процесах [Електронний ресурс] / К. Шпак // Studia Linguistica. – Вип. 4. – 2010. – Режим доступу : http://philology.knu.ua/php/4/7/Studia_Linguistica_4/488_492.pdf.

References

1. Zanizdra N. O. Etimoni suchasni leksem u sistemi noosfernoї osviti / N. O. Zanizdra, V. V. Zanizdra // Visnik KDPU imeni Mihajla Ostrogradskogo. - 2007. - Vip. 5 (46). - Ch. 1. - S. 174-176.
2. Komarivs'ka N. O. Metodichni aspekti zastosuvannya cikavoi gramatiki na urokah ridnoi movi v pochatkovij shkoli / N. O. Komarivs'ka // Naukovi zapiski Vinnic'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Mihajla Kocjubinskogo. Serija : Pedagogika i psihologija. – 2014. – Vip. 41. – S. 46–51.
3. Luciv S. Sistema slovnikovoї roboti na urokah ukraїns'koї movi jak peredumova intelektual'nogo zrostannja uchniv pochatkovih klasiv / S. Luciv // Ridne slovo v etnokul'turnomu vimiri. – 2015. – S. 479–486.
4. Movchun A. U sviti etimologii : navchal'no-dovidkovij posibnik z etimologii dlja uchniv i vchiteliv pochatkovih klasiv / A. I. Movchun, L. V. Movchun. – K. : Nash chas, 2009. – 136 s.
5. Pampura S. Ju. Istoriko-kul'turnij aspekt etimologichnih doslidzhen' zapozichenoi leksiki v pracjah lingvistiv HII – pochatku HHI st. / S. Ju. Papura // Naukovij visnik DDPU imeni I. Franka. Serija «Filologichni nauki». Movoznavstvo. – № 7. – 2017. – Rezhim dostupu : http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhivnomerov/2017/NV_2017_7/33.pdf.
6. Poistogova M. V. Geografichni nazvi jak dzherelo tvorenja floronomeniv u shidnopolis'kih govirkah [Elektronnij resurs] / M. V. Poistogova // Lingvistika. – № 2 (26). – 2012. – Rezhim dostupu : file:///C:/Users/user/Downloads/ling_2012_2_17.pdf.
7. Popova L. Etimologichnij analiz sliv jak zasib formuvannja orfografichnoї gramotnosti molodshih shkoljariv / L. Popova // Naukovi zapiski Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni Volodimira Gnatjuka. Serija : Pedagogika. – 2009. – № 4. – S. 105–109.
8. Potebnja A. A. Mysl' i jazyk / Aleksandr Apanasovich Potebnja. – Har'kov, 1926. – 207 s.
9. Tipova osvitnja programa pochatkovoї osviti / pid ker. R. B. Shijana [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
10. Torchins'ka T. Aktivizacija piznaval'nogo interesu uchniv pochatkovih klasiv do urokov ukraїns'koї movi na osnovi etimologichnih znan' [Elektronnij resurs] / T. Torchins'ka. – Rezhim dostupu : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/20/visnuk_18.pdf.
11. Ushins'kij K. D. Ridne slovo. Knizhka dlja tih, hto navchae / Kostjantin Dmitrovich Ushins'kij // Vibr. tvoriv : V 2-h t. – K. : Radjans'ka shkola – 1983. – Т. 2. – 359 s.
12. Shpak K. Misce etimologii u kognitivnih procesah [Elektronnij resurs] / K. Shpak // Studia Linguistica. – Vip. 4. – 2010. – Rezhim dostupu : http://philology.knu.ua/php/4/7/Studia_Linguistica_4/488_492.pdf.

Людмила Шуст. *Обогащение, детализация и активизация словаря младших школьников путем этимологического анализа.* В статье проанализирована роль этимологического анализа в системе словарной работы учеников младших классов, что может способствовать реализации задач, предусмотренных программой НУШ. Определены познавательное, учебное и воспитательное значение этимологических исследований. Взаимосвязь этимологии с диалектологией часто помогает раскрыть древние исторические значения слова. Охарактеризованы этапы проведения этимологического анализа в начальной школе. Системное использование этимологических исследований и элементов познавательной этимологии способствует развитию коммуникативной компетентности ученика, а также формированию национально сознательного гражданина.

Ключевые слова: этимологический анализ, этимологическое исследование, программа НУШ, иностранные слова, диалектология, внутренняя форма слова.

Shust Lyudmyla. Concentration, specification and activation of the dictionary of of lower secondary levels through etymologic analysis. In the article the role of etymologic analysis of lexemes is analyzed in the system of lexicographic labor of lower secondary levels. It has been determined that it may contribute to the implementation of the tasks provided for by the New Ukrainian School program. The cognitive, training and educative aspects of etymological intelligence are outlined. The interrelationship between etymology and dialectology is traced, which often helps to reveal the most ancient historical meanings of a word. The stages of the etymological analysis conducting in primary school are described. It has been established that systematic use of etymological intelligence and elements of interesting etymology will promote the development of communicative competence of the student, as well as the formation of a nationally conscious citizen.

The lexical work in the Ukrainian language lessons always occupies a significant place, although the work with the etymology of words in an elementary school is held sporadically. The main purpose of etymological articles is to find and explain the ancient (primary) meanings and forms of words. This content of training, as experience shows, constantly stimulates cognitive activity of students, promotes the development of their ability to use the word, helps to identify and develop the potential of pupils, and influences on the formation of a Ukrainian-speaking person in general.

The Ukrainian language program for the primary school does not provide the task of finding out the origin of words. But, as the analysis of Ukrainian textbooks for grades 1-4 shows, it has a large number of tokens whose origins can be explained. These skills are produced by systematic execution of various exercises.

With the etymological analysis of words, a teacher should pay attention to the following groups of tokens: 1) the actual Ukrainian words that exist (or appear at the present stage) as opposed to the foreign language; 2) words that have Old Slavic or Proto-Slavic roots whose values are easy to establish after morphemic analysis; 3) tokens derived from other languages, but the etymology of which can be traced back to the dictionary.

Etymology is closely related to dialectology. Therefore, a combination of etymological and dialectological articles will be interested for students, especially in rural areas in order to establish the motivational peculiarities of dialectal names of certain realities.

The etymological analysis of words can significantly improve children's speech, because in such kind of work not only mechanical memory is involved, but also the logic of the student. Etymological articles make the lesson more interesting, unusual, introduce the elements of game, curiosity, cultivate an interest for Ukrainian language, expand the worldview of a student, increase his vocabulary, develop speech, introduce children with native history and culture. Systemic use of etymological articles and elements of interesting etymology will promote the development of the communicative skills of a student and the formation of a nationally conscious citizen.

Key words: etymological analysis, etymological article, New Ukrainian School program, foreign language words, dialectology, internal form of the word.

Стаття надійшла до редколегії 09.12.2018 р.